

8. WÜSTIGE

Wüstige ^{[30]s.20}

Wustige ^{[29]s.46, [37]s.113}

Wustnig lub też Wustnigl. ^[21]

Wustnige ^{[37]s.113}

Wustung ^{[37]s.113}

Wüstung ^{[37]s.113}

Nazwa *Wüstige*, jako określenie miejsca bądź wioski, prawdopodobnie nie ma swojego odpowiednika w języku polskim. Niemiecki wyraz *Wüste* oznacza pustynię, natomiast *Wüstung* to opuszczony i niezamieszany teren.

W 1897 ukazał się artykuł Wilhelma Patschovskyego, w którym wspomniane jest miejsce, gdzie przed wiekami ponoć znajdowała się nieistniejąca już dziś wioska: „*Wustige*⁹³. Pewien kawałek lasu, należący do *Raben und Überschaargebirge* (pol. *Góry Krucze*) i położony w pobliżu *Lindenau* (pol. *Lipienica*), nazywany jest *Wustige*. Podobno znajdowała się tam niegdyś wieś, gdzie wszyscy mieszkańcy w 1633 roku zmarli w następstwie zarazy. Nikt nie chciał wprowadzać się do opuszczonych mieszkań; dlatego budynki popadły w ruinę, a miejscowość zanikła. Opuszczony kawałek ziemi, który określa się mianem *Wustige*, został później obsadzony drzewami leśnymi”⁹⁴.

Z powyższego opisu wynika, że miejsce to znajduje się gdzieś w lasach porastających zbocza Gór Kruczych, w pobliżu Lipienicy. Jednak w pierwszej części przywołanego artykułu tenże sam autor, opisując miejscowe nazewnictwo i dialekt, wymienia wybrane nazwy pól przynależnych do poszczególnych miejscowości, wśród nich „w *Ullersdorf* (pol. *Ulanowice*) *Wüstige*, patrz III 6 (...)”⁹⁵, zapewne przywołano tu cytowany wcześniej opis,

---

93 W polskiej literaturze nigdy nie spotkałem się z opisem tego miejsca, a nazwa ta prawdopodobnie nie występuje w języku polskim. Można jednak usiłować przetłumaczyć sam wyraz *Wüstige*. W języku niemieckim *Wüste* to pustynia, pustka lub bezludzie, natomiast znaczenie wyrazu *wüst* to między innymi *opuszczony*, *dziki*, *nieuprawiany*, a także *zepsuty* lub *zdevastowany*.

94 W. Patschovsky, *Beiträge zur Schlesischen Volkskunde aus dem Liebauer Thal (Fortsetzung)*, [29]s.46-47; w oryginale: „*Die Wustige. Ein zum Raben- und Ueberschaargebirge gehöriges und bei Lindenau gelegenes Stück Wald heisst die Wustige. Dasselbst soll einst ein Dorf gestanden haben, dessen Bewohner im Jahre 1633 in Folge der Pest sämtlich gestorben sind. Niemand mochte die verlassenenen Wohnstätten mehr beziehen; deshalb verfielen die Gebäude und der Ort verschwand. Das wüste Landstück, das man Wustige nannte, ist später mit Waldbäumen bepflanzt worden*”.

95 W. Patschovsky, *Beiträge zur Schlesischen Volkskunde aus dem Liebauer Thal*, [30]s.19-20; w oryginale: „*I. Namenkunde und Mundartliches (...) 2) Die zu den Ortschaften gehörigen Flurnamen: (...) von Ullersdorf: Wüstige vergl. III 6*”.

znajdujący się właśnie w III części artykułu. Pewną niekonsekwencją jest tutaj odmienny zapis nazw, raz jako *Wustige*, a drugi raz jako *Wüstige*, jednakże określenie to niewątpliwie odnosi się do tego samego miejsca. Tyle tylko, że tym razem dowiadujemy się, że *Wüstige* jest częścią miejscowości *Ullersdorf* (pol. *Ulanowice*).

Kolejnym źródłem wzmiankującym miejsce określane mianem *Wustige* jest książka Martina Treblina z 1908 roku, gdzie autor ten stwierdza:

„Na południe od *Lindenau* (pol. *Lipienica*), wokół »*Wampawiesen*«, obszar około 40 morgów nadal nazywany jest *Wustung* (lub też »*Wustige*«, »*Wustnige*«). Do 1878 roku obejmował on 338 morgów i sięgał aż w pobliże *Klein Hennersdorf* (pol. *Jawiszów*). We wspomnianym roku skarb państwa wymienił większą część *Wüstung* z posiadaczami ziemskimi w *Lindenau* (pol. *Lipienica*) za parcele na *Schwarzenberg* (pol. *Czarnogóra*). Przed około 60 laty był *Wustung* jeszcze porośnięty gęstym lasem, ale potem został zagospodarowany. Według relacji osób znających ten obszar, miała się tu znajdować gospodarka, którą skarb państwa musiał przejść na nieznanych zasadach⁹⁶. Według innych wypowiedzi znajdowała się tu wieś, której wszyscy mieszkańcy zmarli na dżumę w 1633 roku. Nikt nie chciał znów wprowadzać się do opuszczonych mieszkań⁹⁷”.⁹⁸

Znane mi źródła pisane na temat miejsca zwanego *Wüstige* są bardzo skromne, jednak pozwalają na próbę jego identyfikacji na dokumentach kartograficznych.

W pierwszej kolejności warto zauważyć, że starsze niemieckie mapy *Mefstischblatt* ukazują na południe od *Lipienicy* (niem. *Lindenau*) podłużny obszar, o długości ponad dwóch kilometrów i szerokości miejscami do pięciuset metrów, który nie przynależy do żadnej z sąsiadujących z nim miej-

---

96 Przepis dolny 3: „Według informacji zasięgniętych od miejscowej ludności”; w oryginale: „Nach Erkundigung bei ortsansässigen Leuten”.

97 Przepis dolny 4: „Patschovsky in den Mitteilungen der schles. Gesellschaft für Volkskunde, 1897, IV, Seite 97”. Niewątpliwie chodzi tu o przywołany już artykuł „Beiträge zur Schlesischen Volkskunde aus dem Liebauer Thal” Wilhelma Patschovskyego, jaki ukazał się w „Mitteilungen der Schlesischen Gesellschaft für Volkskunde”, zeszyt IV z 1897 roku.

98 M. Treblin, *Beiträge zur Siedlungskunde im ehemaligen Fürstentum Schweidnitz*, [37]s.113; w oryginale: „Südlich von *Lindenau*, um die »*Wampawiesen*«, heißt noch heute eine etwa 40 Morgen große Fläche die *Wustung* (oder »*Wustige*«, »*Wustnige*«). Bis 1878 umfaßte sie 338 Morgen und reichte bis in die Nähe von *Klein Hennersdorf*. Im genannten Jahre tauschte der Fiskus den größten Teil der *Wüstung* mit *Lindenauer* Grundbesitzern gegen Grundstücke auf dem *Schwarzenberg* ein. Vor etwa 60 Jahren war die *Wustung* noch mit starkem Wald bestanden, wurde aber dann urbar gemacht. Nach dem Bericht ortskundiger Leute soll hier eine Wirtschaft gelegen haben, die der Fiskus ans unbekanntem Gründen hätte übernehmen müssen. Nach den Aussagen anderer habe hier ein Dorf gestanden, dessen Bewohner 1633 sämtlich an der Pest gestorben seien. Niemand habe die verlassenen Wohnungen wieder beziehen wollen”.

scowości. Jeśli prześledzimy przebieg granic (niem. *Gemeindegrenze*), to obszar ten graniczy zarówno z wioskami *Lindenau* (pol. *Lipienica*), *Klein Hennersdorf* (pol. *Jawiszów*), jak i *Kratzbach* (dziś część wioski *Olszyny*). Tak więc jaka miejscowość się tu znajdowała?

Teren ten widać zarówno na mapie *Meßtischblatt* z końca XIX wieku⁹⁹ (patrz ilustracja 23), jak i na kolejnej edycji tego wydawnictwa z początku XX wieku. Jednak późniejsze wydania pokazują (np. mapa *Meßtischblatt* z 1937 roku¹⁰⁰), że został on podzielony pomiędzy Lipienicę, do której przyłączono północną część, i Jawiszów, gdzie trafił fragment południowy.

Nieprzypisany do żadnej z sąsiednich wiosek obszar bardzo dobrze widoczny jest także na mapie „*Heimatkarte des Kreises Landeshut*” z 1926 roku¹⁰¹ (patrz ilustracja 24).

Z kolei mapa „*Karte des Deutschen Reiches*” z 1880 roku¹⁰² pokazuje (patrz ilustracja 25), że opisywany tu obszar był porośnięty lasem, natomiast to samo wydawnictwo z 1888 roku¹⁰³ lasu w tym miejscu już nie ukazuje. Gdyby założyć, że mapy te w czasie swojego wydania dokładnie odzwierciedlały zmiany w przedstawionym na nich terenie, to rosnący tu las został wykarczowany w latach 1880-1888. Byłoby to zgodne z opisem Martina Treblina, według którego „przed około 60 laty był *Wüstung* jeszcze porośnięty gęstym lasem”, czyli las istniał przynajmniej jeszcze około 1848 roku. Natomiast w „1878 roku (...) skarb państwa wymienił większą część *Wüstung* z posiadaczami ziemskimi w *Lindenau* (...)”, a po dziesięciu latach, jak pokazują mapy, las był już wykarczowany i zamieniony na pola uprawne.

Warto też zwrócić uwagę na jeszcze jeden szczegół. Otóż na podstawie map *Meßtischblatt* można określić powierzchnię opisywanego tu obszaru położonego na południe od Lipienicy. Otrzymany przeze mnie wynik to 82,49 hektara. Jeśli przeliczymy tę powierzchnię na morgi, przy założeniu¹⁰⁴ że jedna morga to 2553,21 m², to w wyniku otrzymamy powierzchnię wynoszącą 323 morgi. Natomiast opisywany przez Martina Treblina obszar obejmował powierzchnię 338 mórg.

Różnica to zaledwie 15 mórg, co stanowi 4,6% z całości tejże powierzchni, a więc wartości te są niemal takie same. Kilkoprocentowa różnica wydaje się dopuszczalna, gdyż pomiaru dokonywałem nie na podstawie mapy katastralnej, lecz o wiele mniej dokładnej mapy topograficznej, a przepro-

---

99 *Mapa Landeshut, Meßtischblatt 3072, 1:25.000, 1877*, [18].

100 *Mapa Landeshut, Meßtischblatt 5262, 1:25.000, 1937*, [20]

101 *Mapa Heimatkarte des Kreises Landeshut, 1926*, [14].

102 *Mapa Karte des Deutschen Reiches, 1880*, [15].

103 *Mapa Karte des Deutschen Reiches, 1888*, [16].

104 Jak informuje Wikipedia (https://pl.wikipedia.org/wiki/Miary_pruskie_i_niemieckie), 1 morga reńska (miara podstawowa) = 180 prętów kwadratowych = 2553,21 m².

wadzona przez mnie georeferencja skanu mapy też obciążona jest pewnymi błędami.

Analiza przedstawionych dokumentów kartograficznych sugeruje, że opisywany tu obszar być może należałoby identyfikować jako *Wüstige*, przemawia za tym zarówno jego lokalizacja, jak i powierzchnia. Jednakże pewność zyskałem dopiero wówczas, gdy udało mi się zobaczyć, jak ten fragment Śląska przedstawił Ludwik Wilhelm Regler na swoich mapach¹⁰⁵ z lat 1764–1770 (patrz ilustracja 26). Otóż pomiędzy wioskami *Lindenau* a *Kratzbach* ukazano tu kilka terenów leśnych, które opisano jako *Wustnig* (lub też *Wustnigl* - ostatnia litera, o ile w ogóle jest to litera wchodząca w skład nazwy, jest słabo czytelna). Powierzchnia i lokalizacja tych lasów odpowiada opisywanemu wcześniej obszarowi.

Tak więc na podstawie przedstawionych wcześniej map można zidentyfikować, gdzie dokładnie znajdował się obszar określany mianem *Wüstige*, jednak w dalszym ciągu nie wiadomo, czym ten obszar był.

Wilhelm Patschovsky wspomina, że „podobno znajdowała się tam niegdyś wieś, gdzie wszyscy mieszkańcy w 1633 roku zmarli w następstwie zarazy. Nikt nie chciał wprowadzać się do opuszczonych mieszkań; dlatego budynki popadły w ruinę, a miejscowość zanikła”. Jednakże wersja taka wydaje się całkowicie nieprawdopodobna, gdyż brak jest wzmianek na temat takowej wioski. Nie jest jednak wykluczone, że niegdyś znajdowały się tam jakieś zabudowania, które w takich właśnie okolicznościach zostały opuszczone, a wydarzenia te stały się źródłem miejscowej legendy.

Dodatkowo należy też zauważyć, że Wilhelm Patschovsky stwierdza, że mianem *Wüstige* określano pewien teren związany z Ulanowicami, a przecież ulanowicki folwark był podobno „założony na gruntach zaginionej wsi klasztornej Ludwigsdorf”¹⁰⁶. Tak więc legenda o zaginionej wiosce mogła zawierać ziarno prawdy, lecz zapewne odnosiła się do innej miejscowości. Przy czym znanej z przekazów historycznych zaginionej wioski, będącej poprzedniczką Ulanowic, nie można identyfikować z terenem określanym jako *Wüstige*, gdyż *Ludwigsdorf* znajdował się około dwóch kilometrów na zachód.

O wiele bardziej prawdopodobna wydaje się wersja przywołana przez Martina Treblina: „według relacji osób znających ten obszar, miała się tu znajdować gospodarka, którą skarb państwa musiał przejąć na nieznanych zasadach”. Być może były to dawne pola przynależące do sołectwa w Lipienicy? Jednak dlaczego gospodarka ta nie była częścią jednej z przyległych wiosek

---

105 Mapa Ludwiga Wilhelma Reglera, Staatsbibliothek Berlin, sygn. N 15140, nr 63, [21].

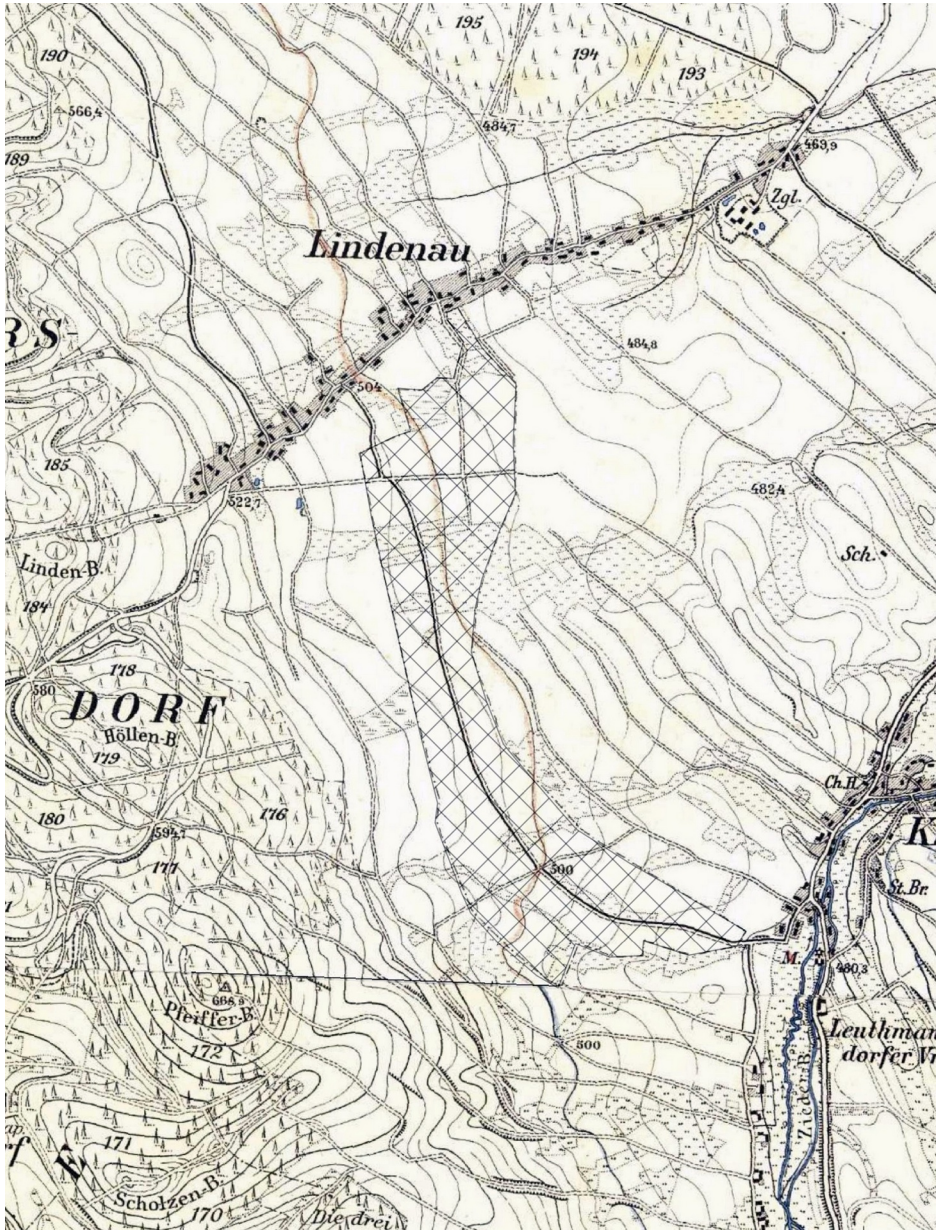
106 R. Wytęczak, *O gospodarce klasztoru cystersów w Krzeszowie...*, [40]s.22.

i do jakiej miejscowości należała administracyjnie? Wydaje się, że odpowiedź na to pytanie można może dać analiza dawnych map katastralnych. Pewne nadzieje wiązałem z przechowywaną w krzeszowskim archiwum mapą katastralna Jawiszowa z 1929 roku¹⁰⁷. Kiedy jednak udało mi się do niej dotrzeć, to okazało się, że w tamtejszym archiwum znajduje się tylko jeden arkusz owego opracowania, obejmujący północną część wioski¹⁰⁸. Przy czym na wschodnich krańcach tego arkusza, w miejscu opisanym na mapach *Meßtischblatt* jako *Grüssauer Stauweiher*, pewien obszar opisano jako „*Enklave, zum Gemeindebezirk Grüssau gehörig*” (pol. *enklawa przynależąca do terenu miejscowości Krzeszów*). Być może i obszar *Wüstige* był oddalonym fragmentem (eksklawą) Krzeszowa?

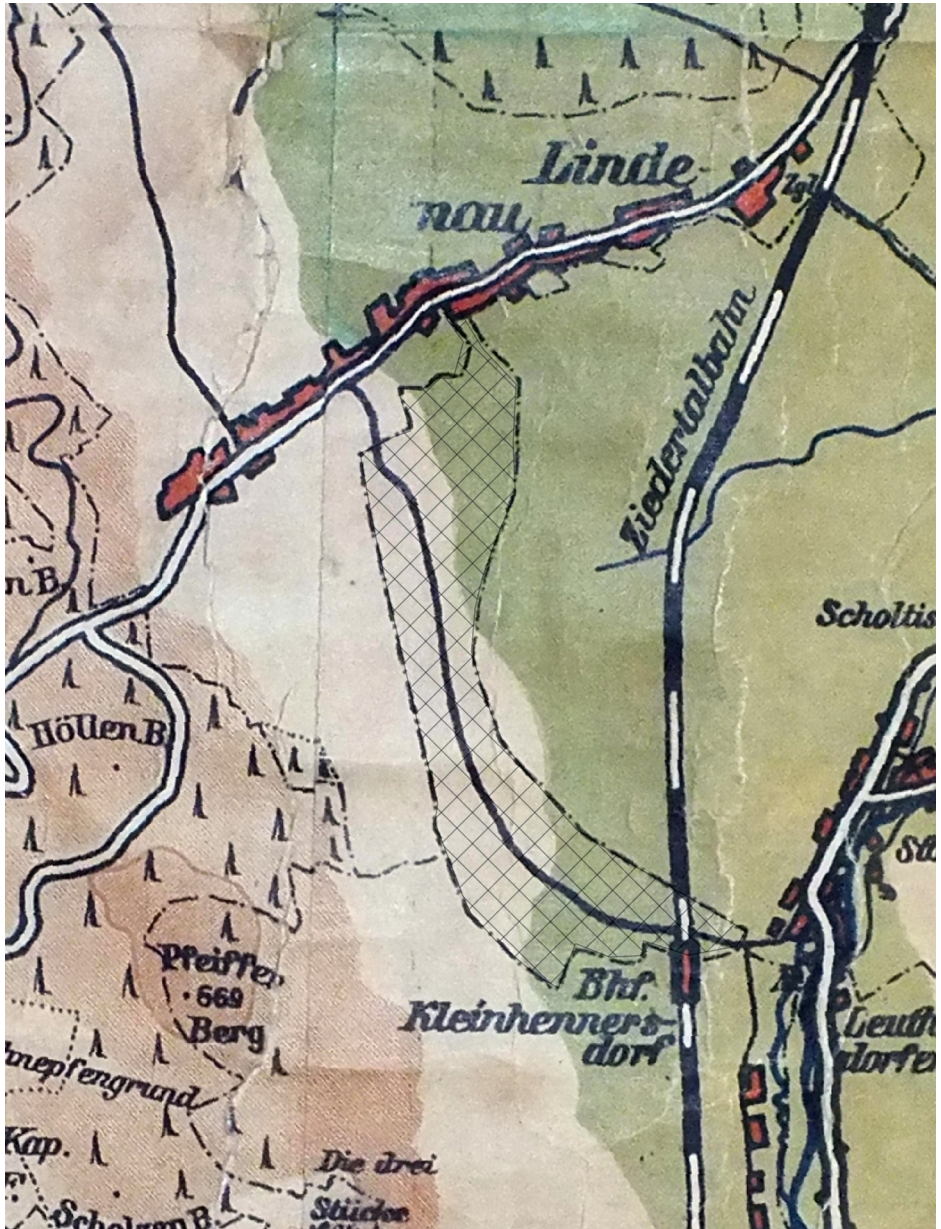
---

107 U. Ososko, R. Sachs, *Inwentarz archiwum opactwa benedyktynek w Krzeszowie na Śląsku. Archiwalia z okresu niemieckiego*, [28]s.191.

108 *Mapa Katasterkarte der Gemeinde Klein Hennersdorf, 1929*, [17].

Ilustracja 23: Fragment mapy Meßtischblatt, arkusz Landeshut 3072, z końca XIX wieku, [18]. Zakreskowany obszar ukazuje przebieg granic terenu opisywanego w tekście. Skala reprodukcji: 1:25000.

Ilustracja 24: Fragment mapy *Heimatkarte des Kreises Landeshut* z 1926 roku, [14]. Zakreskowany obszar graniczący z przyległymi do niego wioskami. Skala reprodukcji: 1:25000.

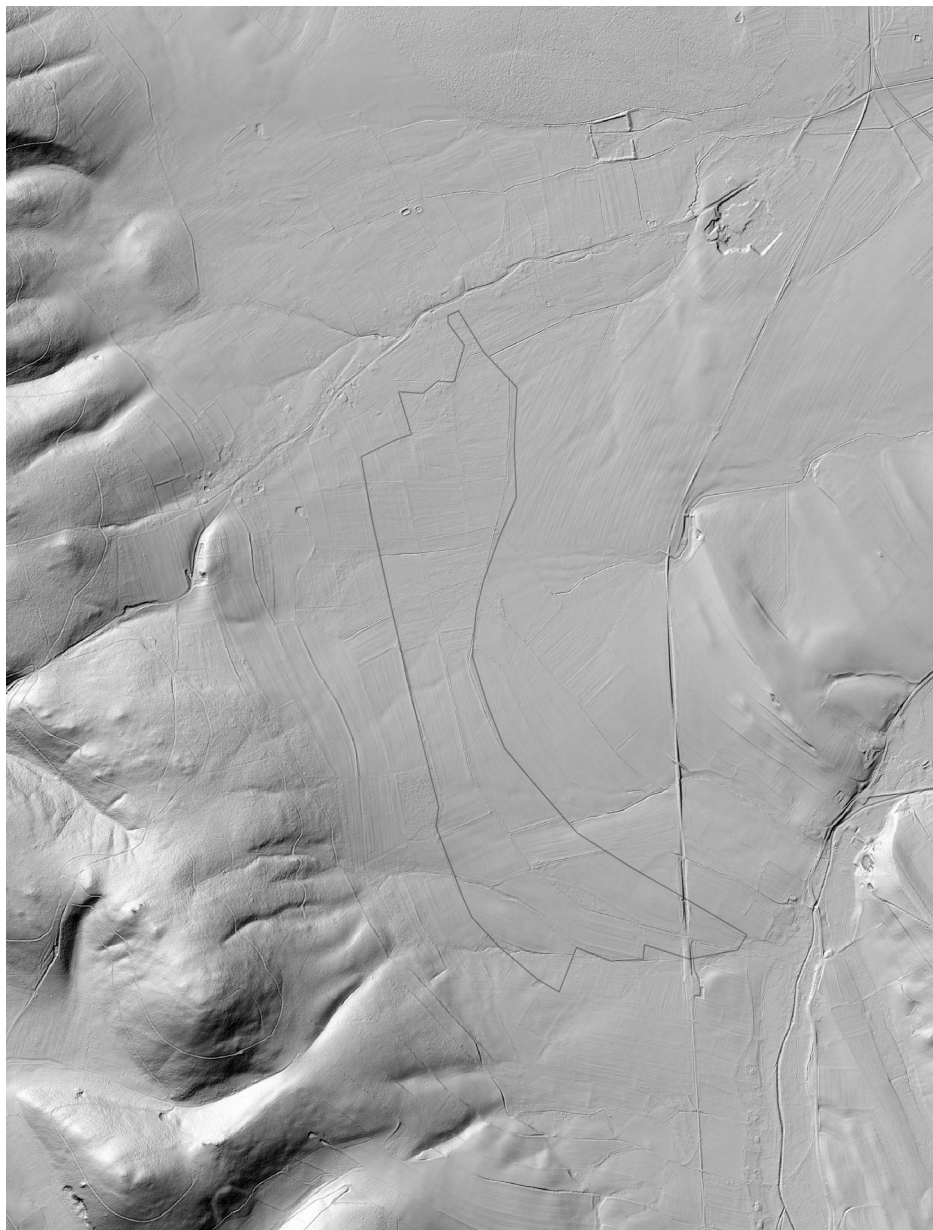

Ilustracja 25: Fragment mapy *Karte des Deutschen Reiches*, arkusz 473 *Friedland* z 1880 roku, [15]. Obszar znany z wcześniejszych map został tu zakreskowany. Skala reprodukcji: 1:25000.

Ilustracja 26: Fragment mapy Ludwiga Reglera, [21]. Pomiędzy wioskami Lindenau i Kratzbach rozciąga się pasmo lasu opisane jako *Wustnig* (lub *Wustnigl*.); położeniem odpowiada ono opisywanemu wcześniej obszarowi, tu zakresowanemu. Skala reprodukcji: 1:25000. Źródło: <https://www.facebook.com/SlownikWsiSlaskich/posts/1293560247697618> – dostęp lutego 2020 roku.

Ilustracja 27: Zdjęcie lidarowe przedstawiające tereny pomiędzy Lipienicą a Jawiszowem. Obszar opisywany jako *Wüstige* został tutaj otoczony linią - jak widać dziś w całości są to pola uprawne. Źródło ilustracji: Geoportaal. Skala reprodukcji: 1:25000.

BIBLIOGRAFIA

1. Adreßbuch der Stadt und des Kreises Landeshut, Armin Werner's Buchdruckerei, Ladeshut 1911
2. Atlas von Schlesien in Specialkarten der landrätlichen Kreise und der Kreise österreichischen Antheils, Leukart, Breslau 1829
3. Gemeindelexikon für die Provinz Schlesien. Auf Grund der Materialien der Volkszählung vom 1. Dezember 1885 und anderer amtlicher Quellen, Verlag des Königlichen Statistischen Bureau, Berlin 1887
4. Gemeindelexikon für die Provinz Schlesien. Auf Grund der Materialien der Volkszählung vom 2. Dezember 1895 und anderer amtlicher Quellen, Verlag des Königlichen Statistischen Bureau, Berlin 1898
5. Gilberts Ludewig, Handbuch für Reisende durch Deutschland, Erster Theil, im Schwickertschen Verlage, Leipzig 1791
6. Gliński Radosław, Patała Agnieszka, Krajobraz kulturowy gminy Lubawka, Wydawnictwo eBooki.com.pl, Wrocław 2017
7. Grünhagen Colmar (red.), Markgraf Hermann (red.), Lehns- und Besitzurkunden Schlesiens und seiner einzelnen Fürstenthümer im Mittelalter. 1. Theil, S. Hirzel, Leipzig 1881
8. Grzelak Andrzej (red.), Lubawka, monografia historyczna miasta, Urząd Miasta i Gminy w Lubawce, Lubawka 1991
9. Jastrzębski Stanisław, Kalwaria koło Chełmska, [w:] Przydrożne Pomniki Przeszłości, zeszyt nr 25, październik 1997
10. Knie Johann, Alphabetisch-Statistisch-Topographische Uebersicht der Dörfer, Flecken, Städte und andern Orte der Königl. Preuß. Provinz Schlesien, Graß, Barth und Comp., Breslau 1830
11. Knie Johann, Alphabetisch-Statistisch-Topographische Uebersicht der Dörfer, Flecken, Städte und andern Orte der Königl. Preuß. Provinz Schlesien, Graß, Barth und Comp., Breslau 1845
12. Küchnau Richard, Schlesische Sagen III, Zauber-, Wunder-, und Schatzsagen, B. G. Teubner,, Leipzig und Berlin 1913
13. Mahner Franz, Beiträge zur Wirtschaftsgeschichte des Cistercienserklosters Grüssau, Druck von August Lax, Hildesheim 1913
14. mapa Heimatkarte des Kreises Landeshut, 1:25.000, Verlag Curt Ressel, Bunzlau 1926
15. mapa Karte des Deutschen Reiches, arkusz 473 Friedland, 1:100.000, rok 1880

16. mapa Karte des Deutschen Reiches, arkusz 473 Friedland, 1:100.000, rok 1888
17. mapa Katasterkarte der Gemeinde Klein Hennersdorf, Landeshut, rok 1929, archiwum opactwa benedyktynek w Krzeszowie, sygnatura VI/3
18. mapa Landeshut, Meßtischblatt 3072, 1:25.000, 1877
19. mapa Landeshut, Meßtischblatt 3072, 1:25.000, 1907
20. mapa Landeshut, Meßtischblatt 5262, 1:25.000, 1937
21. mapa Ludwiga Wilhelma Reglera, Staatsbibliothek Berlin, Preußischer Kulturbesitz, sygn. N 15140, nr 63
22. mapa Schmiedeberg, Meßtischblatt 5261, 1:25.000, 1940
23. mapa Schömberg, Meßtischblatt 3131, 1:25.000, 1907
24. mapa Schömberg, Meßtischblatt 5362, 1:25.000, 1936
25. mapa surowców skalnych regionu dolnośląskiego, Centralny Ośrodek Badawczo-Projektowy Górnictwa Odkrywkowego „Poltegor”, 1:100.000, Wrocław 1980
26. Michalik Krystian, Krzeszów Dom Łaski Maryi, Usługi Poligraficzne Bogdan Kokot vel Kokociński, Nowa Ruda, Krzeszów 2018
27. Nowosielska-Sobel Joanna, Strauchold Grzegorz, Wiszewski Przemysław, Gmina Lubawka. Atlas materiałów i źródeł historycznych, Wydawnictwo eBooki.com.pl, Wrocław 2015
28. Ososko Urszula, Sachs Rainer, Inwentarz archiwum opactwa benedyktynek w Krzeszowie na Śląsku. Archiwalia z okresu niemieckiego, Wrocławskie Towarzystwo Miłośników Historii, Wrocław 2016
29. Patschovsky Wilhelm, Beiträge zur Schlesischen Volkskunde aus dem Liebauer Thal (Fortsetzung), [w:] Mitteilungen der Schlesischen Gesellschaft für Volkskunde, Heft IV, Nr 3, Breslau 1897
30. Patschovsky Wilhelm, Beiträge zur Schlesischen Volkskunde aus dem Liebauer Thal, [w:] Mitteilungen der Schlesischen Gesellschaft für Volkskunde, Heft IV, Nr 2, Breslau 1897
31. Patschovsky Wilhelm, Die Sagen des Kreises Landeshut, J. Heisig, Liebau in Schlesien 1893
32. Rose Ambrosius, Kloster Grüssau, Konrad Theiss Verlag, Stuttgart und Aalen 1974
33. Rozporządzenie Ministrów Administracji Publicznej i Ziem Odzyskanych z dnia 1 października 1948 roku o przywróceniu i ustaleniu urzędowych nazw miejscowości, Monitor Polski 1948, nr 78 poz. 692
34. Ruchniewicz Małgorzata, „Wiek ekstremów” w Lubawce i okolicach (1914–1989), Uniwersytet Wrocławski, Wrocław 2019

35. Sochacka Stanisława (red.), Słownik etymologiczny nazw geograficznych Śląska, tom 9, Wydawnictwo Instytutu Śląskiego, Opole 1999
36. Staffa Marek (red.), Słownik geografii turystycznej Sudetów, tom 8, Kotlina Kamiennogórska, Wzgórza Bramy Lubawskiej, Zawory, Wydawnictwo I-Bis, Wrocław 1997
37. Treblin Martin, Beiträge zur Siedlungskunde im ehemaligen Fürstentum Schweidnitz, E. Wohlfarth, Breslau 1908
38. Treblin Martin, Kleine Beiträge zur Siedlungskunde im ehemaligen Fürstentum Schweidnitz, [w:] Zeitschrift des Vereins für Geschichte Schlesiens, Band 40, E. Wohlfarth, Breslau 1906
39. Wiszewski Przemysław, Świat na pograniczu. Dzieje Lubawki i okolic do 1810 r., Wydawnictwo eBooki.com.pl, Wrocław 2015
40. Wytyczak Roman, O gospodarce klasztoru cystersów w Krzeszowie (szkic do tematu), [w:] Klasztor nad Zadarną, Materiały na XXXIII Ogólnopolski Zlot Sudeckich Przodowników Turystyki Górskiej, Oficyna Wydawnicza Sudety, Wrocław 1994
41. Zarządzenie Ministra Administracji Publicznej z dnia 15 grudnia 1949 roku o przywróceniu i ustaleniu nazw miejscowości. Nazwy śląskich osad (przysiółków, kolonii itp.) powyżej 25 mieszkańców (część druga), Monitor Polski 1950, nr 8 poz. 76
42. Zimmermann Friedrich, Beyträge zur Beschreibung von Schlesien. Fünfter Band, bey Johann Ernst Tramp, Brieg 1785

Kontakt z autorem:
marian.gabrowski@gmail.com